

SİYASAL ŞİDDET, TERÖRİZM VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ: 12 EYLÜL SÜRECİ

Mehmet Kürşad YAVAN*

Öz

Siyasal şiddet ve terörizm, insanlığın var olduğu gündün beri kullanılan bir araçtır. Özellikle Fransız Devrimi'nin ardından yapısal olarak değişime uğrayan terörizm, günümüze kadar ulaşan süreçte varlığını koruyan ve sürekli değişime uğrayan yıkıcı bir faaliyettir. Genellikle kitleleri korkutmak ve istenilen siyasi yaptırımı uygulamak amacıyla faydalanılan terörizmin uluslararası bir problem olduğu bir gerçektir.

Türkiye'de terörizm ve siyasal şiddet, Cumhuriyet'in kuruluşundan beri zaman zaman kullanılan bir araç olmuştur. Özellikle 1961 Anayasası'ndan itibaren ülkenin genç nüfusunun dernekleşmesi ve bu dernekleşmenin beraberinde kutuplaşmayı getirmesi 1968 yılından itibaren ülkeyi bir iç savaşa sürükledi. Bu durumda 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi gerçekleşti ve bu süreç içerisinde hem sol, hem de sağ yapılanmalar ülke genelinde terör metodlarını uygulayarak amaçlarına ulaşmaya çalıştılar. Böylece Türkiye'de uzun bir süre terörizm hakim oldu.

Anahtar kelimeler: Terör, Terörizm, Siyasal Şiddet, Ülkücü, Devrimci, 12 Eylül 1980, Askeri Darbe.

Political Violence, Terrorism And The Case Of Turkey: Process Of September 12th Abstract

Political violence and terrorism have been instruments employed in politics ever since the beginning of humanity. Terrorism, the structure of which was considerably altered in the aftermath of the French Revolution, is a destructive activity which has survived to this day while constantly changing at the same time.

In Turkey, political violence and terrorism have been used as means of politics from the foundation of the Republic. Following the constitution of 1961, Turkish youth widely joined or even founded political societies and this brought about a polarization among the society. This polarization led to civil war-like conditions in Turkey after 1968. Under these circumstances came the military

* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Yüksek Lisans Öğrencisi.

coup of 12th September 1980, as a response to which both right- and left-wing groups employed terrorist methods countrywide to achieve their goals. Hence, terrorism prevailed in Turkey for a long time.

Keywords: *Terror, Terrorism, Political Violence, Ülkücü, Revolution, September 12th, Military Coup.*

Giriş

Demokrasi ile birlikte halkların meşru haklarını savunabilmeleri, dünya siyasi tarihinde yeni ortaya çıkan bir olgudur. Özellikle Avrupa coğrafyasında Fransız İhtilali'nin doğuşu ile paralel olarak seyreden siyasal özgürlüklerin, günümüze kadar geçen kısa sürede halklar, toplumlar ve yöneticiler tarafından değişikliğe uğratıldığı bir gerçektir. Ortaya çıkışından itibaren demokrasi, kendi içerisinde dahi farklılıklar göstermektedir, ilk şeklini aldığı andan itibaren uygulayıcıları tarafından da esnetildiği aşıkardır.

Demokrasinin modern anlamda var olmasından bu yana sürekli değişim içinde olması da uygulayıcı ülkeler nezdinde bir süre sonra istikrarsızlığı doğurmuştur. Bu durum, doğal olarak demokrasinin kendi içerisinde ortaya çıkan çeşitlenmelerinden kaynaklanmaktadır. Uygulayıcı ülkenin temsili veya doğrudan anayasal demokrasiyi tercih etmesi, ülke genelindeki unsurların tepkisiyle şekillenebilmektedir. Sonuçta bu duruma ayak uydurabilen hükümetler varlıklarını devam ettirebilirlerken, başaramayan hükümetler ise istikrarsız dönemlerin ardından siyasal hayattan çekilmişlerdir.

Özellikle 20. yüzyıl, dünya genelinde bu istikrarsız hükümetlerin varlığının çoğaldığı bir dönemdir. Günümüze kadar ulaşan gelişmelerden sonra birçok devlet bahsettiğimiz demokrasi çeşitlerine yönelmiştir. Mevcut durumda demokrasinin getirisi olarak kitleler teşkilatlanmaya ve bu vasıtayla ülke yönetiminde söz sahibi olmaya başlamışlardır.

Gerçek şu ki, siyasal sistemler arasında en kullanışlı olan demokrasi, koruması da zor olan bir sistemdir. Yapısı gereği baskıcı olmayan ve kitlelerin davranış psikolojilerine göre şekillenebilen demokratik hükümetler, sorumlu oldukları halk veya zümreler tarafından değiştirilebilirler. Bu değişim seçici tabakanın rızasıyla gerçekleşmektedir. Bunun aksi yönünde cereyan eden durumda ise mevcut hükümete karşı siyasal düzen içerisinde yeni yaptırımlar uygulanması olağandır. Bu da beraberinde siyasal şiddeti getirir.

Siyasal şiddet, demokrasinin hâkim olduğu ülkenin dinamiklerine göre çeşitlilik gösterebilir. Anayasal düzenin varlığını koruması, yönetimin istikrarı ve devletin varlığını sürdürülebilmesi, siyasal şiddeti kullanacak olan toplumun yapısıyla doğrudan alakalıdır. Söz konusu şiddet politikası, kimi ülkelerde meclis içerisinde ve siyasi partiler arasında sınırlı kalsa da, birçok ülkede kitle hareketlerine dönüşmektedir. Bu durum, pasif yaptırımsal şiddet ile sınırlı kalan parlamento ekolünden oldukça farklıdır. Bu ekol; manipüle, ekonomik buhran, istikrarsız yönetim gibi içinde halkı dolaylı yollardan etkileyen pasif yaptırımsal şiddeti kullanırken, kitle hareketlerinin devreye girdiği siyasal şiddet ise tüm ülkenin yapısını etkilemektedir. Filhakika sahip olunan kitle ile siyasal güç elde etmek, vatandaş kadar siyasileri de tehlikeye sokmaktadır.

Siyasal şiddetin kitle hareketlerine dönüşmesi de zamanla oluşmaktadır. Demokrasinin getirilerinden teşkilatlanma ve dernekleşme, siyasi partiler açısından insan kaynaklarının temelini oluşturmaktadır. Demokratik düzen içerisinde var olan partilerin, sosyal yaşamda ilerleme kaydeden yapılanmaları ideolojik ve dini olarak harekete geçirmeleri mümkündür. Böylece meclis içerisinde ilerleyen pasif yaptırımsal şiddet sokaklara taşınmaktadır. Bu da sokak gücü kuvvetli olanın, demokratik düzende de liderliğe yükselmesine sebep olmaktadır.

Teşkilatlar ve dernekler, siyasi sistem içerisinde bir partiye bağlandıktan sonra, devlet zaviyesinde yaptırım gücü olarak kullanılan bir araca dönüşürler. Bu yapılar, para-militer unsurlardır ve amaçları doğrultusunda demokrasiyi terörize etmekte kullanılırlar. Böylece ülkeye terörizm hâkim olur ve siyasi şiddet başlar. Demokratik ülkelerde bu durumun en belirgin yaşandığı yer Türkiye'dir.

Türkiye Cumhuriyeti, çok partili hayata geçişinden bu yana şiddet eylemlerini sürekli yaşamıştır. Kitlenin siyasi olarak tetiklenebilmesi ve itici gücünün üniversiteli gençlerden oluşması, Türkiye'yi şiddet yoluyla politikada belirgin bir yaşam sahasına dönüştürmüştür. 1961 Anayasası ile dernekleşen yapılar, ülke içerisinde bir süre sonra kutuplaşmanın odak noktası haline gelmişlerdir. Siyasi olarak ayrı düşünen kitleler, dönem içerisinde farklı hükümetlerin de yönlendirmesiyle amaçları doğrultusunda siyasi şiddeti kullanmaya başlamışlardır. Böylece Türkiye, 1968'den itibaren sokak terörünün merkezi olmuştur.

Türkiye'deki sokak şiddeti ve terörizm, 1968'den 1980'e kadar doğası gereği yükselişe geçmiştir. Böylece demokrasi şiddet temelinde işlemiştir. Bu durum, 12 Eylül 1980 yılında yapılan askeri müdahale ile durdurulmuş ve şiddet geçici olarak sonlandırılmıştır. Aynı şekilde demokrasi de 1983 yılına kadar işlemez bir durumda kalmıştır.

Şiddet Yoluyla Politika ve Terörizm

Siyasi şiddetin temeli, kitle hareketlerinin de dâhil olmasıyla beraber terörizme evrilmektedir. Anayasal düzenin çerçevesinden taşan şiddet eylemlerinin ortak noktası fiziki güç kullanılmasıdır.¹ Fakat bireyi veyahut toplumları hedef alan şiddet, sadece canı ve malı tahrip etmekle sınırlı kalmamaktadır. Doğrudan psikolojik tahribat yapan şiddet biçimlerinin varlığı da söz konusudur.

Siyasal şiddet, doğal olarak sadece dernekleşen ve ideolojik veya dini çizgiden devam eden kalabalıklar tarafından kullanılmamaktadır. Devletlerin de düzeni sağlamak maksadıyla şiddete başvurduğu görülmektedir. Bu durum zor kullanma şeklinde açıklanmaktadır ve hususi şiddetle karıştırılmamalıdır. Siyasi iktidarlar, toplum işleyişini ve hukuku korumak maksadıyla hem legal, hem de illegal yollarda şiddete başvurmuşlardır. Bunlar, kitlelerin uyguladıkları terörizm ile kıyaslanamayacak derecede farklı tekniklerdir. İktidarlar

¹ Hayati Hazır, *Siyasal Şiddet ve Terörizm*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2001, s. 19.

daha çok caydırma, sınırlama ve engelleme doğrultusunda şiddet kullanmaktadır.² Bu yol, anayasal düzende meşru gösterilmektedir. Fakat bir amaç doğrultusunda bir araya gelen kalabalıklar, siyasal şiddetin farklı bir metodunu uygulamaktadırlar.

Devletin veyahut kitlelerin kullandıkları siyasal şiddet, kesin olarak tanımlanamamaktadır. Fakat bir kalıba sığdırılmak istenirse siyasal şiddet, rejime, rejimin aktörlerine ve politikalarına karşı yöneltilen her türlü toplu saldırdır.³ Bu tanımlama, niteliği belli olmayan her çeşit eylemi kapsamaktadır. Görüldüğü üzere hedef olan bir rejim ve ona sahip olan aktörler vardır. Bu durum, siyasal şiddet ile terörizmi birbirinden ayıran en keskin durumdur. Tedhişçiliğin hedef saptırmaması ve doğrudan infial yaratmak amacıyla uygulanması çoğu durumda sadece iktidarı hedef almamaktadır.

Siyasal şiddetin kullanılışı, politik bir hamle olsa bile niteliği sürekli değişmektedir. Sebep ve sonuçlarıyla beraber bir bütündür.⁴ Terör eylemlerinin sebeplerinden çok sonuçları muhataplarını etkilemekte olsa da siyasal şiddet için önemli olan sebeptir. Buradan anlaşılacağı üzere politika adı altında yapılan bütün zarar verme eylemleri siyasal şiddet olarak adlandırılır. Bu zarar verme eylemleri de daha çok psikolojiktir. Travma yaratma, istikrarsızlığa sürüklenme ve toplum bazında politikacıları itibarsızlaştırmaya çalışmak siyasal şiddetin getirilerinden birkaçıdır.

Siyasal şiddetin ortaya çıkmasına sebep olan faktörler de kendi içerisinde sınıflandırılmaktadır. Bahsettiğimiz kitle hareketleri, şiddet yoluyla politikada sosyal tabakanın gerilimlerinden kaynaklanmaktadır. Artan işsizlik, ekonomik buhran, kötü çalışma koşulları, yetersiz maaş ve beslenme, sosyal adaletsizlik gibi durumlar, siyasal şiddeti kullanacak olan merciler tarafından rahatlıkla politikaya taşınabilmektedir. Bu durum da yurt çapında bir harekete dönüşmektedir. Böyle bir manzara, terörizmin aksine doğrudan demokrasiyi ve hükümetleri hedef almaktadır.

Politik şiddetin böyle şekillendiği durumlarda terörizm ise siyasal şiddetin bir kolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kelime manası olarak korkudan titremek demek olan terör, Latince kökenlidir.⁵ Tek başına anarşistlerin şiddete başvurma yolu olarak da tanımlanan terörizm⁶ Fransız İhtilali'nin ardından Jakobenlerin kullandıkları bir araç olarak isimlendirilmiştir.⁷ Fakat bu tanım, değişen dünya düzeninde yetersizdir. Jakobenlerin, terörizm ve terörist kelimelerini olumlu anlamda kullandıkları gerçeği varken, tedhişçiliğin örgütlerin ve kişilerin elinde aldığı şekil bu olumlamayla terstir. Günümüze kadar ulaşan şiddet eylemleri, çeşitliliklerinin çokluğuyla salt terörizm tanımıyla

² Hazır, *a.g.e.*, s. 19.

³ Hazır, *a.g.e.*, s. 25.

⁴ Hazır, *a.g.e.*, s. 26.

⁵ Atilla Yayla, "Terör ve Terörizm Kavramlarına Genel Bakış", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 45, Sayı: 1, Ankara 1990, s. 335-385.

⁶ Emin Demirel, *Terör*, GHMD Yayınları, İstanbul 1999, s. 27.

⁷ Yılmaz Altuğ, *Terörün Anatomisi*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1995, s. 19.

uyuşmamaktadır. Örneklendirmek gerekirse Grand Larousse Encyclopedique terörü, ihtilal maksatlı eylemlerin tümüne verilen ortak isimdir.⁸ Fakat Paul Wilkinson, bu sınıflandırmayı politik terörizm düzeyinde inceleyerek ortaya ihtilalci terörizm tanımını çıkartmaktadır.⁹ Böylece modern yıkıcılık bir grubun ihtilal girişimiyle sınırlı kalmamaktadır.

Wilkinson'un ortaya attığı terörizm görüşünde sistematik eylemler dikkat çekmektedir. Böylece gerilla tanımı da tedhişçilik ile bir araya gelmektedir.

İhtilalimsi Terörizm ise, modern anlamda tedhişçiliğin temellerini oluşturmaktadır. Buna göre doğrudan yıkıcılık yapan bir grup, yerleşmiş bir otokrasiye uygulanan yıpratma hareketleri, yabancı egemenliğinden kurtulmak için uygulanan terör, direniş şeklinde örgütlenen teröristler, enternasyonal ve ihtilalci terör uygulamaları vardır. Bu çeşitlilik içerisinde var olan bütün yapıların ortak özelliği ise hedeflerine karşı korku ve dehşet uyandırmaktır.

Modern anlamda terörizm ise, uygulayacak olan kişilerin kendilerince tespit edilen amaçlarına ulaşmak için önceden yapılan eğitim ve hazırlık sonucunda nizam ve kanunlara karşı çıkarak en hafifinden başlayarak öldürmeye kadar uzanan ve suç olan eylem zincirini kapsayan, illegal olarak kurulmuş bir örgüt tarafından gerçekleştirilen eylemler bütünüdür şeklinde ifade edilir.¹⁰ Burada dikkati çeken en önemli husus devlet nezdinde illegal olan grupların gerçekleştirdiği eylemlere terörist hareket adlandırmasının yapılmasıdır. Böyle bir olgunun kesin olarak kabulü de terörizm ve terörist kavramlarını daraltmaktadır. Çünkü son yıllarda dünya genelinde anarşist yapılanmaların ortaya attıkları ve literatüre giren devlet terörü tanımı bir grubu ifade etmektedir. Fakat ortada yine uygulanan bir yıpratma hareketi vardır.

Terörizm kelimesinin birçok tanımlamaya maruz kaldığı açıktır. Bu yüzden uygulama yöntemlerinden önce çağrıştırdığı anlam yönünden incelenmelidir. Terörizm, bazı siyasi ve sosyal değişimler meydana getirmek için bir korku veya dehşet atmosferi yaratmayı tasarlamış şiddet tehdidi veya şiddettir.¹¹ Böylece söz konusu dehşet ortamının sağlanmasıyla beraber terörizm, hedef aldığı hükümetin politikasını değiştirmeyi amaçlamaktadır.¹² Şiddet, kullanıcısının elinde amaca ulaşmak için kullanılan bir araca dönüşür ve siyasi hedefin gerçekleştirilmesi için uygulanır.¹³ Böylece terörizm tam manasıyla gerçek anlamı ortaya çıkmaktadır. Terörizm, hedeflenen idealler doğrultusunda amaca ulaşmak için şiddet kullanılmasıdır.

Terörizm, uygulanış açısından farklı niteliklere sahiptir. Cinayetten insan kaçırmaya uzanan şiddet eylemlerinin asıl amacı hedeflenen yapıyı sindir-

⁸ Altuğ, *a.g.e.*, s. 21.

⁹ Rolf Tophoven, *Günümüzde Gerilla ve Terörizm Şiddet Yoluyla Politika*, Çev. Eşref Bengi Özbilen, TDAV Yayınları, İstanbul 1993, s. 9.

¹⁰ Altuğ, *a.g.e.*, s. 22.

¹¹ Hazır, *a.g.e.*, s. 45.

¹² Altuğ, *a.g.e.*, s. 23.

¹³ Oğuzhan Ergün, "Stratejik Bir Tercih Olarak Terörizm Terör Paralaksı", *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, 2018, s. 205-225.

mektir.¹⁴ Bu yüzden kullanılacak olan şiddetin bir ölçüsü yoktur. Toplu katliamlardan sabotaj eylemlerine, tehdit ile yaptırımdan suikastlara kadar insanın fiziki yapısına zarar veren her eylem terörizmdir.

Değişen Şartlarda Terörizm Metotları

Demokrasinin zaman geçtikçe değişmesi, her yapıyı etkilediği gibi terörizm usullerini de farklılaştırmaktadır. Vaka İhtilalimsi Terörizm fikrinin temelini oluşturan gerilla faaliyetlerini her dönem tetikleyen etkenler olmuştur. Bunun yanında hem askeri teknolojinin gelişmesi, hem de bilim ve ekonominin hız kesmeden ülkelerin politikasında etkin rol oynamaya başlamaları, terör eylemini kullanacak olana gerillaların yöntemlerini değiştirmektedir.

Öncelikle modern anlamda şiddet eylemlerine başvuran terör örgütleri, Birinci Dünya Savaşı ile birlikte savunma teknikleri geliştirdiler. Türk Milli Mücadelesi sırasında işgalcilere direnmek için kurulan Karakol Cemiyeti, tamamen milli bir terörizm uyguladı ve düzenli birliklere karşı düzensiz harbi benimsedi.¹⁵ Aynı metodu İkinci Dünya Savaşı sırasında Sir Colin Gubbins de fiiliyata döktü.¹⁶ Gerilla El Kitabı isimli eserinde, terörizm yoluyla işgalcilere nasıl sabotaj yapılacağına bilgisini veren Gubbins, daha sonra yazdıkları ile birçok terör örgütünün yol haritasını oluşturdu.

Terörizm, 1960'lara gelindiği vakit ise tekrar yapı değişikliğine uğradı. Güney Avrupa ve Latin Amerika'da seyreden diktaya karşı ayaklanmalar gittikçe yükselişe geçti. Fakat Avrupa ile kıyaslanınca Güney Amerika'daki terör usulü bütünüyle farklıydı. Tek rotada seyreden terörizm ve gerilla, 1960'tan itibaren kent ve kır gerillası olarak ikiye ayrılmaya başladı. Bunun temeli de Küba ve Peru'ya dayandı.

Bu durum, başta politikacıları terörist ayırımı yapmaktan alıkoyuyordu. Avrupa'nın birçok bölgesinde yürütülen gerilla faaliyetlerinin şehirlerde yoğunlaşması, kır terörizmini tedhiş faaliyeti olmaktan çıkartıyordu.¹⁷ Fakat Filistin Kurtuluş Örgütü ile terör algısı değişikliğe uğradı. Akabinde Arjantin, Uruguay veya Küba gibi Latin Amerika ülkelerinin, dini terör örgütlerine nazaran daha disiplinli ve sert oluşları, kır gerillası modelini Latin Amerika Gerillacılığı'na çevirdi. Böylece terör eylemleri için coğrafi konum daha önemli bir duruma yükseldi.

Latin Amerika kır gerillası modeli *sistemantik* olarak Küba'da tecrübe edildi¹⁸ ve iktidarı zorla ele geçirmenin yeni bir yolu olarak geliştirildi. Öncelikle kır gerillası modelinin Avrupa'da çok yaygın olmaması son derece olağandı. Gerçek şu ki, bir İtalyan gerillası olan Giuseppe Garibaldi, İtalya'da 1860 yılında uygulamış olduğu tekniği, 1842'de ilk olarak Uruguay'da test etmişti.¹⁹

¹⁴ Doğu Ergil, *Türkiye'de Terör ve Şiddet*, Turhan Kitabevi, Ankara 1980, s. 1.

¹⁵ Karakol Cemiyeti ve ardılı M.M. Grubu, uyguladıkları gayrinizami harp ile uzun süre işgalere karşı mücadele etmişlerdir. Bkz: Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul*, Çev. Ahmet Kaçmaz, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

¹⁶ Altuğ, *a.g.e.*, s. 113.

¹⁷ Ercan Çitlioğlu, *Gri Tehdit Terörizm*, Destek Yayınları Araştırma Dizisi, Ankara 2008, s. 59.

¹⁸ Tophoven, *a.g.e.*, s. 41.

¹⁹ Osman Pamukoğlu, *Kızıl Gömlekliler*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2018, s. 33.

Fakat bu, Küba modelinin tam oturtulmamış haliydi ve modern anlamda bir gerillacılık söz konusu değildi. Bu yüzden kır gerillacılığını devamlılık arz etmesi sebebiyle Küba'da başlatmak daha doğrudu. Kent ve kır terörizminin Avrupa'ya nazaran Güney Amerika'da gelişmesi de iki farklı bölgenin yapısından kaynaklanmaktaydı. Coğrafi şartlar ve bölge halkının yaşam koşulları Avrupa'daki anarşiyi ve terörü kentlerde yoğunlaştırmaktaydı. Fakat Latin Amerika'da durum bunun aksi yönündeydi. Kır terörizminin ortaya çıktığı Küba'da şehirleşme tamamlanmamıştı ve Guevara'nın savaş prensipleri ile yaptırım ilkeleri şehir şartlarında uygulanamayacak derecede farklıydı.

Kent ve kır terörizminin farklılaşması, tamamen birbirinden kopuk bir halde eylem yapacakları manasına gelmedi. Güney Amerika'da özellikle Fidel Castro'nun Uruguay'da gerillaların saklanacak yer bulamamalarını ve bu yüzden kırsal mücadelenin yeterli olamayacağını öngörmesi, iki farklı metodun birbiriyle beraber uygulanabileceğini gösterdi. Gerçekten Uruguay nüfusunun yüzde sekseni kentlerde yaşamaktaydı ve Arjantin ile Brezilya'da da durum böyleydi. Bu sebeple belirlenmiş mntıkalar dışında hücreleme yapılamamaktaydı. Bu yüzden Güney Amerika merkezli terörizm kırlarda ve şehirlerde aynı anda mücadele şiarı geliştirdi ve kırsal terörün sertliği kentlere kaydırıldı.

Terör bu şekilde yapı değiştirirken şiddet eylemlerinin türü de farklılaştı. Vaka asıl amaç artık istenileni uygulamaktan ziyade dikkat çekmekti. Bu yüzden 20. yüzyılın üçüncü çeyreğinden sonra daha çok uçak kaçırma faaliyetleri ön plana çıkmaya başladı. Siyasi terör amacıyla ilk defa 1958 yılında Paul Castro tarafından Miami'den kalkan bir uçağa el kondu.²⁰ Bu eylem sırasında 17 masum yolcunun ölmesi, Güney Amerikalıları bu metottan vazgeçirdi. Uçak kaçırma tedhişini ise Filistin Kurtuluş Örgütü mensubu Arap teröristler sahiplendiler ve ilk defa 1968'de Roma Havaalanı'ndan kalkan uçağı zorla Cezayir'e indirdiler. Filistin Kurtuluşçularının bu tip eylemleri durmaksızın devam etti ve kendi idealleri adına İsrail uçaklarına ve Yahudi vatandaşlarına karşı dünyanın her yerinde terör faaliyetlerinde bulundular. Türkiye'de gerçekleştirilen ve dört kişinin öldüğü, 22 kişinin de yaralandığı Yeşilköy Havaalanı baskını bunlardan biridir.²¹

1958 yılında başlayan uçak kaçırma terörizmi yüksek yoğunlukla 1990'lı yılların sonuna kadar devam etti. Fakat 2000 yılının başlarından itibaren düşüşe geçti ve tercih edilmeyen bir yönleme dönüştü. Teknolojinin giderek gelişmesi, havaalanı güvenliklerini arttırdığı için teröristler daha ufak fakat etkisi büyük hedeflere yöneldiler. Otobüslerin tahrip edilmesi, kapitalizme karşı bankalara sabotaj eylemlerinin düzenlenmesi gibi sadece esir kitlenin değil bütün bölgenin hedef alınması hükümetler nezdinde daha fazla teslimiyet yaratmaya başladı. Böylece terörizm, insan hayatına kattığı dehşetin sınırlarını genişleterek şiddeti bir araç olarak kullanmaya devam etti.

²⁰ Altuğ, *a.g.e.*, s. 114.

²¹ "Yeşilköy'e Baskın", *Hürriyet*, 12 Ağustos 1976, s. 1.

Türkiye’de 68 Kuşağı’nın Siyasal Şiddeti ve 12 Eylül

Türkiye, kuruluşundan günümüze kadar ulaşan zaman diliminde birçok kez terör olaylarına şahit oldu. Hem şehir, hem de kır terörizminin ülkede uygulanması, siyasal şiddette Türkiye’yi önemli bir konuma getirdi.

Türkiye’de 68 Kuşağı’nın içerisinde bulunduğu ve 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi ile sonlanan sokak olayları, siyasal şiddet içerisinde incelendiği vakit şehir terörizmine bir örnek teşkil etmektedir. 1961 Anayasası’ndan sonra gidecek örgütlü bir şekilde hareket etmeye başlayan kitlelerin, geçen süre zarfında terörizmi bir araç olarak kullanarak ülkenin şehirlerinde para-militer vakalara imza atmaları genç nüfusun erimesine sebep olmuştur. Şiddet gündelik sıradan bir olaya dönüşmüş, anarşi her kesimden insanı etkilemeye başlamıştır.

Türkiye’de Aksiyoner Solun Örgütlenmesi

Türkiye’de siyasal şiddeti sol gruplar başlattı, sağ gruplar tırmandırdı.²² Filhakika 1961 Anayasası çerçevesinde sol görüşler kendilerini geliştirme imkânı buldular.²³ Fakat bu gelişme sol için ilk aşamada yavaş gerçekleşti. Türkiye’deki proletarya, mecliste temsil edilebilecek güce sahip değildi.²⁴ Bu yüzden bağımsız bir şekilde hareket etmek Türk Solu açısından 60’lı yılların başında imkânsızdı. Bu durum, işçiler üzerinden seyreden sol zümreyi tekrar Türkiye İşçi Partisi’ne yönlendirdi.

Gerçek şu ki, Türkiye’de sol, ilk adımda işçilerin hak talep etmesi sonucu faaliyete geçti ve içerisinde militanlık barındırmadı. 13 Şubat 1961 yılında Türkiye İşçi Partisi (TİP), İstanbul’da sendikacıların bir araya gelmesiyle kuruldu.²⁵ Görüldüğü üzere işçi haklarını ve proletaryayı savunan yapı siyasal şiddete yer vermedi. Bu görüş ve işçilerin hak talep etmesi 1965 seçimlerinde TİP’i meclise taşıdı ve 14 sandalye kazanan parti siyasal hayatta tam manasıyla yerini aldı.

Türkiye İşçi Partisi’nin kısa bir süre içerisinde yükselmesi salt işçilerle olan bir durum değildi. 1960’lı yıllarda Türkiye ile paralel olarak bütün dünyada sol hızlı bir yükselişe geçmişti. Doğal olarak Türkiye, diğer oluşumlardan farklıydı. Öncelikle ülkedeki siyaset askerler ve öğrencilerin itici gücüyle şekillenmekteydi. Adnan Menderes’in devrilmesinde üniversite gençliği önemli bir rol oynamıştı. Bu yüzden kendilerini hakim unsur olarak görmekteydiler. Böylece siyasi arenada köklü değişiklikler meydana geldikçe ülke gençliği de kendisine yeni bir yol çizmeye başladı.

Türkiye’nin içerisinde bulunduğu durum da kolay bir şekilde gençliğin siyasete çekilmesine elverişliydi. Birçoğu kırsal kesimlerden şehre üniversite okumaya gelen öğrenciler, ekseriyetle yoksul ailelerin çocuklarıydı. Kendilerini yüksek öğretimin ardından büyük ekonomik krizler ve işsizlik bekliyordu.

²² Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 373.

²³ Emre Kongar, *21. Yüzyılda Türkiye*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2016, s. 165.

²⁴ Zürcher, *a.g.e.*, s. 368.

²⁵ Kongar, *a.g.e.*, s. 165.

Böylece 1965 yılından sonra herhangi bir siyasi fikre kapılmaları olağandı. Taşralı öğrencilerin kentlerdeki nüfuslarının da yükselmesi özgürlük duygularını da tetikleyerek, ailelerinin baskısından kurtulup daha radikal adımlar atmalarına sebep oldu.²⁶ Nitekim üniversitede kurulan öğrenci dernekleri de bütün bu etkenlerin bir sonucuydu.

Öğrencilerin hızlı bir şekilde örgütlenmeye başlamalı sonucunda 16 Ekim 1965'te Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) kuruldu.²⁷ Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde İşçi Partisi liderlerinden Prof. Sadun Eren'in yönlendirmesiyle faaliyete geçen sol örgüt, TİP'in öğrenci eylemlerine hâkim olmak için kullandığı bir yapıya dönüştü.²⁸

FKF, kuruluşundan itibaren durmadan yükselişe geçti. 21 Mayıs 1967'de İstanbul'da da bir sekreterlik kuruldu.²⁹ Bu yıllarda Türkiye'de sol daha da militanlaşmaya başladı.³⁰ İşçi ve işveren arasındaki gerginlikler lokavtlar ve grevlerin gölgesinde devam etti. Giderek şiddetlenen siyasi hava 1967 senesinde solda bölünmelere sebep oldu ve bir grup Türk-İş'ten ayrılarak DİSK Konfederasyonu'nu kurdu.

Solun siyasi kanadının bunalımı, 1968 yılında giderek arttı. Sovyetlerin Çekoslovakya'yı işgal etmesi, TİP içerisinde bölünmelere sebep oldu. Mehmet Ali Aybar'ın bu işgali kınaması, Behice Boran ve Sadun Eren tarafından desteklenmeyince TİP bölündü.³¹

Bütün bunalımlara rağmen Türk Solu, sokaklardaki hâkimiyetini 1971'e kadar devam ettirdi. Fransa ve Almanya'daki öğrenci hareketleri, Türkiye'deki gençliği etkilemekteydi. Bu durum, 1967 yılında Amerikan 6. Filosu'na karşı yapılan eylemlerde kendisini gösterdi.

1967 yılında Kıbrıs meselesinin tekrar gündeme gelmesiyle beraber Türkiye ile Amerika arasındaki gerilim tırmandı. Kıbrıs sorununda ABD'nin Türkiye'ye karşı takındığı sert tavır ve Başkan Johnson'un İsmet İnönü'ye yazdığı tehditvari mektup Türk gençliğinde büyük bir öfkeye sebep oldu. Bunun üzerine 1967'nin Haziran ve Ekim aylarında İstanbul'a gelen 6. Filo, Türk Solu tarafından protesto edildi.³² 24 Haziran'da Taksim'de toplanan büyük bir kalabalık Dolmabahçe'de asılı olan Amerikan bayrağını indirerek yerine Türk bayrağı astı. 1967'nin Ekim ayında ise Dolmabahçe'ye yürüyen öğrenciler, Amerikan askerlerini karaya çıkartmadılar. İlerleyen süreçte de 6. Filo askerleri yumurtalı ve fiziki şiddet eylemleriyle sindirildi.

6. Filo olayları, Türk siyasi hayatında şiddetin giderek artacağını gösteren vakalardı. Bunu takip eden süreçte 6 Ocak 1969'da ODTÜ'de sol görüşlü öğ-

²⁶ Orhan Türkdoğan, *Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği*, Mayaş Yayınları, Ankara 1985, s. 230.

²⁷ Demirel, *a.g.e.*, s. 102.

²⁸ Zürcher, *a.g.e.*, s. 369.

²⁹ Celil Bozkurt, "1968 Olayları'nın Türk Siyasetine Etkisi: Milliyetçi Hareketin Komando Kampları", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 117, Sayı: 231, İstanbul 2017, s. 67-84.

³⁰ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çev. Yavuz Alogan, Kaynak Yayınları, İstanbul 2015, s. 170.

³¹ Zürcher, *a.g.e.*, s. 370.

³² Bozkurt, "a.g.m.", s. 67-84.

renciler tarafından ABD Büyükelçisi Robert Komer'in arabası ters çevrilerek yakıldı. Bu, o dönemde gerçekleştirilen en büyük terör eylemlerinden biriydi.

Görüldüğü üzere Türk Solu, 1968 yılından itibaren entelektüel yapısını bir kenara bırakarak militanlaştı. Türkiye'de 1980 yılında yapılacak olan askeri müdahaleye kadar giden süreçte gerçekleşen şiddetin başlangıcı olarak kabul edilen 6. Filo ve ODTÜ olayları, ulusal bilinç taşıyan hamleler olmalarına rağmen tedhiş örnekleriydi. 6. Filo askerlerinin İstanbul'da dövülmeleri, Kommer'in arabasının ise Ankara'da yakılması, terörizmin büyük şehirlerde başlayacağını gösterdi. Böylece şehir gerillalılığı yavaş bir şekilde dönemin gençliğine adapte oldu.

Türkiye'de sol gençliği örgütleyen FKF, 1969 yılında Maocu Doğu Perinçek tarafından ele geçirildi. Entelektüel çizgisinden Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT) savunucularının çizgisine giren kulüp gittikçe köktenci bir yapıya bürünmeye başladı. 10 Ekim 1969 tarihinde yapılan kurultayda FKF, Devrimci Gençlik Federasyonu, kısaca Dev-Genç adını aldı. 1970'ten itibaren Dev-Genç içerisindeki belirli kesim devrimin salt ajitasyonla gerçekleşmeyeceğini öne sürerek silahlı propaganda yapmak faaliyetiyle ihtilal örgütleri oluşturmaya başladı. Bu amaçla Deniz Gezmiş Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu'nu (THKO), Mahir Çayan ise Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi'ni (THKP-C) kurdular. THKO, kuruluş ilkesine uygun olarak Çin Devrim Lideri Mao Zedong ve Arnavutluk lideri Enver Hoca'nın görüşlerini benimsedi.³³ Fakat bu örgütler, bağımsız bir şekilde kent gerillası metodunu uygulasalar da 12 Eylül 1980'e kadar Dev-Genç, militan solun temel yapısını oluşturdu.

Türkiye'de Aksiyoner Sağın Gelişimi

1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlük ortamından faydalanan sadece Türk Solu olmadı. Ülke içerisindeki sağ kesim de sol ile paralel olarak yükselmeye başladı. Fakat özellikle Türk Milliyetçileri, diğer sağ fraksiyonlardan farklı bir eğilim gösterdiler ve varoluşlarını askeri şiddet disiplinine odakladılar.

1961 Anayasası'ndan önce ve sonra kurulmuş birçok sağ yapılanmadan bahsetmek mümkündür. Komünizm ile Mücadele Derneği (KMD), Türk Ocağı, Milli Türk Talebe Birliği (MTTB), Akıncılar Ocağı ve Ülkü Ocakları, sağın gençlik örgütleri olarak faal şekilde çalıştılar. Bunlar arasında KMD, MTTB ve Ülkü Ocakları aksiyoner milliyetçiliği üstlendiler, fakat sol ile sokaklarda mücadele edebilecek güç Ülkü Ocakları oldu.

12 Eylül 1980 müdahalesine kadar uzanan süreçte sağ şiddetin başlaması da 1968 yılına tekabül etmekteydi. Tıpkı solun gelişmesinde olduğu gibi sağın şiddet bağlamında yükselişe geçmesi de parti ile mümkün olabildi.

Ülke içerisinde bulunan solun şiddetini kırabilecek ve karşı koyabilecek parti Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) oldu. 1965 seçimlerinde yüzde iki oy olarak başarısız bir döneme giren parti, Alparslan Türkeş'in siyasete atılmasıyla değişikliğe uğradı. 1965 ilkbaharında Milli Birlik Komitesi'nden atılan 14 kişiden 10'unu yanına alan Türkeş, CKMP'ye katıldı ve kısa süre

³³ Vehbi Ersan, *1970'lerde Türkiye Solu*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 196.

sonra partiyi ele geçirdi.³⁴ Ağustos ayı itibarıyla partide büyük bir temizlik yapıldıktan sonra Alparslan Türkeş, CKMP'yi sıkı askeri doktrinlerle ve bozulmaz bir hiyerarşi metoduyla yönetmeye başladı. Aynı yılın sonlarında yayınlanan Dokuz Işık ile beraber siyasi kanadın yeni ideolojisi belirlendi.

Alparslan Türkeş'in parti önderliğine gelmesiyle beraber muhafazakâr kimlik bir yana bırakılarak milliyetçilik ön plana çıkarılmaya başlandı. Bu durum doğal olarak partinin gençlik hareketine de yansdı. Öncelikle sol tedhişe karşı 1968 yılında Ankara Üniversitesi'nde Ülkü Ocakları kuruldu. Bu yapı, solun şiddetine ve kitle hareketlerine karşı koyabilecek en güçlü yapı oldu. Fakat ülkede anarşinin gittikçe yükselmeye başlamasıyla beraber, Ülkü Ocakları da bir fikir kulübü olmaktan çıktı ve militan eğilimler göstermeye başladı. Bu sebeple aynı yıl Temmuz ayında Muzaffer Özdağ'ın teklifi ile ülkücülere askeri eğitim verilmesi kararlaştırıldı ve İzmir Gümüldere'de komando kampı açıldı.

9 Şubat 1969 yılında Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) adını alan partinin siyasi programı değişikliğe uğramadı ve ülke genelinde komando kampları açılmaya devam etti. Ankara'da Dündar Taşer ve Sadi Somuncuoğlu'nun nezaretinde açılan ikinci kampın ardından 1970 senesine kadar Türkiye'nin 35 ilinde toplam 150 komando kampı faaliyete geçirildi. Burada on beş bin milliyetçi genç eğitim gördü.

Komando kamplarındaki eğitim, sol örgüt üyelerinin Filistin'deki el-Fetih kamplarında gördükleri eğitimden oldukça farklıydı. Orta Doğu'daki kamplarda solcu militanlar daha çok pratik eğitimlere yönelirken; sabotaj, bombalı suikast, kent terörizmini kitlelere yayma ve silahlı direniş alanında uzmanlaşmaktaydılar. Fakat ülkücülerin komando kamplarındaki durum bundan farklıydı. Daha çok manevi eğitim üzerinde durulurdu. Kampın kuruluş amacında belirtildiği gibi Türklük şuuru ve İslam fazileti konularında katılımcılara seminer tarzında brifingler verilirdi. Katılımcılara dinin gereklilikleri öğretilir, Türk tarihi anlatılır, milliyetçilik konusunda teorik dersler anlatılırdı. Bunların hemen ardından judo, karate ve yakın dövüş öğretileri ülkücülere aktarılır, sopa, zincir gibi yakın dövüş aletlerini kullanma yetisi katılımcılara kazandırılırdı. Bunun yanı sıra kışlalarda görülen sert kurallar uygulanarak öğrenciler askeri bir disipline tabi tutulurlardı. Birebir dövüş, gece tatbikatı ve sabotaj bilgileri İstanbul ve Ankara'dan getirilen subaylar tarafından ülkücülere aktarılırdı. Böylece, hem fikri, hem de milis bir yapı oluşurdu.

CKMP ve ardılı MHP ile organik bir bağa sahip olan Ülkü Ocakları'nın dolaylı olarak devlet eliyle şiddet gücüne itilmesi, 1980 yılına kadar devam edecek olan tedhişin en büyük sebeplerinden biriydi. 1976 yılından sonra ülkücüler, "Bozkurtlar" veya "Komandolar" olarak anılmaya başlanacak olan Türk Milliyetçileri, solun başlattığı şiddeti tırmandılar ve sağın en etkin gücü olarak sokaklarda faaliyet gösterdiler.

³⁴ Zürcher, *a.g.e.*, s. 371.

12 Eylül'e Giden Süreçte Siyasal Şiddet

Türkiye'nin hızlı bir şekilde kutuplaşması ve 1968 senesinden sonra kutupların militanlaşmaya başlaması beraberinde sokak olaylarını da getirdi. “Devrimciler” ile “Bozkurtlar”ın birbirlerine karşı giriştikleri terör saldırıları ilk aşamada yerleşke ve mahalle kavgalarından ibaretti. 1968 yılında ülkücülerin Mülkiye'yi basarak sol görüşlü öğrencilerle kavga etmeleri ve Yüksek Öğretmen Okulu'nu işgal etmeleri, ülkedeki öğrenci gerilimlerini arttırdı. Aynı şekilde Nasyonal Aktivite Zinde İnkişaf Cemiyeti'ne mensup gruplar, “Komandolar” tarafından dövüldü.³⁵

“Komandolar”ın eylemleri 12 Mart 1971 Muhtırası'na kadar devam etti. Aynı şekilde Dev-Genç'e bağlı komünistlerin de şiddeti giderek artmaya başladı. Özellikle 1970 yılında “Bozkurtlar”ın İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'ni kontrol altına alarak kimlik soruşturması yapması, “Devrimciler”in de Merkez Kampus'u ele geçirmelerine sebebiyet verdi. Bu olay, ileri safhalarda yaşanacak olan kurtarılmış bölge şiarının başlangıcıydı. Bununla birlikte Türkiye'ye kaçak yollarla birçok silah girmektedir. Bunun da ana kontrol merkezi gümrüklerdi.³⁶

Türkiye'de, görüldüğü üzere 1968 senesinde başlayan sokak terörizmi hiç durmadan yükseldi ve önü alınmaz bir hale geldi. Hükümette bulunan Süleyman Demirel'in yönetimi, 1971 yılına gelindiği vakit işlemez durumdaydı.³⁷ Üniversitede ve sokaklarda kol gezen terör, ülkeyi siyasi adım atamaz duruma sokmuştu ve hükümet, terörü sonlandıracak hamleler yapmakta güçlük çekmekteydi. Ülkede yükselen bir sol vardı ve ordu içerisinde de devrimci yapılanmalar meydana gelmekteydi.

Süleyman Demirel yönetiminin istikrarsızlığı ve artan terör olaylarının akabinde 12 Mart 1971'de ordu, hükümete muhtıra vererek tekrar demokrasiye müdahalede bulundu.³⁸ Muhtıraya göre ordu, kardeş kavgasına son verecek ve reformları Atatürkçü bir görüşle uygulayacak yeni bir hükümetin kurulmasını istiyordu. Bu isteklerin sonucunda aynı gün Süleyman Demirel istifa etti ve ardından Nihat Erim hükümeti kuruldu.

12 Mart Muhtırası, sol cenahın yükselişini ve tedhişini durdurmak amacıyla yapılmış olsa dahi Türkiye'deki terör durmadı ve 27 Nisan 1971'de 11 ilde sıkıyönetim kararı alındı. Bunun doğrultusunda büyük kentlerde sol örgütlere karşı gözaltılar başladı. Yazar, gazeteci, siyasi parti üyesi ve THKP-C üyelerinden beş bine yakını tutuklandı. Bunlardan bir kısmı Ziverbey Köşkü'nde sorgulandı.³⁹

12 Mart Muhtırası, terörizmi engellemek amacıyla gerçekleştirilmiş bir müdahale olsa bile siyasi kanadı da derinden etkiledi. Öncelikle TİP, Kürt hal-

³⁵ Bozkurt, “a.g.m.”, s. 67-84.

³⁶ Uğur Mumcu, *Silah Kaçakçılığı ve Terör*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1993, s. 237.

³⁷ Zürcher, *a.g.e.*, s. 373.

³⁸ Barış Ertem, “12 Mart 1971 Askeri Müdahalesi Sonrası Ara Rejim ve Türkiye Siyasetine Etkileri (1971-1974)”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 14, Ankara 2018, s. 657-676.

³⁹ Talat Turhan, *Özel Savaş Terör ve Kontrgerilla*, Tüm Zamanlar Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 21.

kının demokratik özlem ve isteklerini desteklediğini açıkladığı için kapatıldı. Hemen ardından Necmettin Erbakan'ın Milli Nizam Partisi de yasaklandı ve Erbakan, Ekim 1972'de Milli Selamet Partisi ile siyasete geri döndü.

12 Mart Muhtırası, terör olaylarını ve siyasi belirsizliği bitirmek amacıyla yapılmış görünse dahi, çok kısa bir süre sonra sokak terörü tekrar canlandı. Nihat Erim'den sonra hükümet kuran Ferit Melen ve Naim Talu'nun geçici iktidar pozisyonunda kalmaları sonucunda 25 Ocak 1974'te Ecevit-Erbakan koalisyonu kuruldu.

1974 senesi, 1980 yılına kadar uzanacak olan şiddetin ikinci aşamasını oluşturdu. Öncelikle Bülent Ecevit, aynı yılın Mayıs'ında Af Yasası çıkarttı ve binlerce siyasi hükümlü serbest bırakıldı.⁴⁰ Bunlar ekseriyetle sol görüşlü militan kimselerdi ve tekrar serbest kalmaları terörü de beraberinde getirdi. 12 Mart'tan etkilenmeyen "Bozkurtlar"ın, bunun ardından solun milis güçleriyle karşı karşıya gelmeleri siyasi şiddeti tekrar başlattı.

Siyasal şiddetin başlamasının ardından kent terörü 19 Mart 1975'te kurulan Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti (MCH)⁴¹ zamanında tırmanışa geçti. Vaka Ecevit'in affından yaralanan solcular olduğu gibi MCH'nin de iktidarından faydalanan kent gerillalarının olması da kaçınılmazdı. Gerçekten de seçimlerin ardından kurulan hükümetlerle beraber siyasi şiddet tekrar başladı. Milliyetçi-Devrimci mücadelesi, 1971 yılındaki olaylardan farklı olarak daha da şiddetlendi. 1976 yılından itibaren giderek yükseldi.

Sokak ve üniversitelerdeki gerilim, 1976 senesinden itibaren işçilere de yansıdı. Her iki tarafın da sendikalarına saldırılar gerçekleşmeye başladı.⁴² En az öğrenciler kadar işçiler de kitle hareketlerine şiddet odaklı olarak başladılar. 250 işçinin taşlar ve sopalarla kavga etmesi ülkede büyük bir infial uyandırdı.⁴³

İşçiler arasındaki gerilim, sınırlandırılrsa dahi, öğrenciler arasındaki çatışmalar hız kazandı. 1971 yılının öncesinde adam kaçırmaya, tehdit ve sabotaj gibi terör yöntemleri kullanılırken, 1976 senesinden itibaren öğrencilerin kaldıkları yurtlar da karşıt grupların hedefi haline geldi. Bu eylem tarzı, 12 Eylül'e kadar giden süreçte en çok kullanılan ve en etkili metottu. Topluca kalınan ve hareket imkanının azaldığı yurtlar basılıyor, aynı şiddetle geri çekilme gerçekleştiriliyordu. "Komandolar", bunu sıklıkla gerçekleştirdiler ve ilk olarak İzmir'de sol görüşlü öğrencilerin kaldıkları yurtları bastılar. Bunun ardından grup saldırıları gerçekleşmeye başladı ve kent terörü yaygınlaştı.⁴⁴

Türkiye'deki siyasi şiddet ve terörizm ilk aşamada ekseriyetle öğrenciler arasında gerçekleşti. Bu grubun dışında vuku bulan olaylar oldukça azdı.

⁴⁰ Ahmad, *a.g.e.*, s. 195.

⁴¹ Süleyman Demirel'in Adalet Partisi, Necmettin Erbakan'ın Milli Selamet Partisi ve Alparslan Türkeş'in Milliyetçi Hareket Partisi'nden oluşan koalisyona Milliyetçi Cephe denmektedir.

⁴² "Tofaş'ta Bozkurt Amblemlili Bildiriyi Almayan İşçilere Ateş Açıldı", *Cumhuriyet*, 1 Temmuz 1976, s. 1.

⁴³ "250 Kadar İşçinin Silah, Taş ve Sopalarla Birbirine Girdiği Çatışmada 6 Kişi Yaralandı", *Cumhuriyet*, 12 Haziran 1976, s. 1.

⁴⁴ "Ankara ve İzmir'deki Komando Saldırısında 5'i Ağır 20 Öğrenci Yaralandı", *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1976, s. 1.

Fakat 1976 senesi, ülkedeki kent terörizminin yükselişe geçmesi yönünden önemliydi. Düşük yoğunluklu çatışma, bu tarihten itibaren yerini yüksek yoğunluklu çatışmaya bıraktı ve iki farklı grubun uyguladıkları terör yöntemini her yıl geliştirerek kitlesel vurgunlara sebebiyet verdi.

Türkiye'deki terörizm öğrenciler arasında yüksekokullara egemen olma seyrinde devam etti. Bu yüzden üniversite kazanan öğrenciler, karşıt iki gruptan birinin içine çekilerek fakülteleri kontrol altına alma yolunda uğraş verdiler. Bu fakülteler Mimarlık, Fen Edebiyat, Mühendislik ve Hukuk fakülteleriydi. Burada cereyan eden kavga ve şiddet olayları, dünyadaki siyasal şiddetin farklı ve en korkunç sınıfına girmektedir. Çünkü ülkenin genç nüfusu hızlı bir şekilde kutuplaşmıştı ve iç savaşa evirilen bir metodu uygulamaktaydı.

MCH'nin iktidarda bulunduğu 1977 senesinin başlarında da olaylar hız kesmeden devam etti. Terörizm, Türk toplumunun içine yerleşmeye başladı.⁴⁵ Özellikle üniversitelere hâkim olma içgüdüğü sonucunda yeni öğretim döneminde İstanbul Üniversitesi'nde çıkan öğrenci olayları sonucunda okullar bir gün boyunca tatil edildi.⁴⁶ Fen Fakülteleri'nde olaylar çıktı.⁴⁷ Karşıt gruplar, hâkimiyet altına alamadıkları üniversitelerde işgaller başlattılar. Böylece okullarda psikolojik sabotaj usulü uygulanmaya başlandı ve özellikle "Komandolar"ın 19 saat süren yerleşke işgali⁴⁸ kent terörizminde yeni bir dönem başlattı. Aynı şekilde "Devrimci" öğrencilerin de site yurtlarını işgal ederek ülkücü öğrencilere silahlı pusular kurması, iki karşıt grup arasındaki tansiyonu yükseltti.⁴⁹ Hem yerleşkelerde hem de yurtlarda çıkan olaylar sonucunda İstanbul Üniversitesi 31 Ocak 1977'ye kadar tatil edildi.⁵⁰

Okul okuyan genç nüfusun birbirlerine karşı uyguladıkları kent terörizmi her gün meydana gelen sıradan bir olay gibi karşılanmaya başlandı ve bunun sonucunda Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, şiddetin yoğunlaştığı okulların rektörleriyle görüşmeye başladı.⁵¹ Fakat doğrudan tepeden gelen müdahale ülkedeki öğrenci terörizmini durdurmadı. Bu görüşmeden bir ay sonra ülkücülerin kaldıkları öğrenci yurduna bombalı saldırı düzenlendi ve bir kişi öldü.⁵² Orman Fakültesi'nde çıkan bir kavgada da bir öğrenci daha silahla vuruldu.⁵³ Devam eden süreçte Ülkü Ocakları'na ait kitaplığa tedhiş düzenlendi ve Tokat Öğrenci Yurdu'na baskın verildi.⁵⁴

Öğrenciler arasında devam eden siyasi şiddet erken seçim kararı alan siyasi parti liderlerini ve partileri de etkilemeye başladı. MHP'nin Antalya il binası

⁴⁵ Claire Sterling, *Uluslararası Terörizmin Perde Arkası Terör Ağı*, Çev. Oya Alpar, Yüce Yayınları, İstanbul 1981, s. 296.

⁴⁶ "Beyazıt Savaş Alanına Döndü", *Tercüman*, 7 Ocak 1977, s. 1.

⁴⁷ "Fen Fakültesinde Dört Kişi Yaralandı", *Hürriyet*, 6 Ocak 1977, s. 1.

⁴⁸ "Komandolar, İTİA'yı 19 Saat Süreyle İşgal Etti", *Cumhuriyet*, 19 Ocak 1977, s. 1.

⁴⁹ "Site Yurdu Savaş Alanına Döndü", *Tercüman*, 7 Ocak 1977, s. 1.

⁵⁰ "İstanbul Üniversitesi 31 Ocak'a Kadar Kapatıldı", *Tercüman*, 27 Ocak 1977, s. 1.

⁵¹ "Korutürk Rektörlerle Şiddet Olaylarını Görüştü", *Hürriyet*, 6 Şubat 1977, s. 1.

⁵² "Öğrenci Yurduna Bombalı Saldırı 1 Ölü 1 Yaralı", *Hürriyet*, 2 Mart 1977, s. 1.

⁵³ "Orman Fakültesi'nde Çıkan Çatışmada Bir Öğrenci Öldürüldü", *Hürriyet*, 9 Nisan 1977, s. 1.

⁵⁴ "Ülkü Ocakları Kitaplığına Ateş Açıldı, Biri Ağır Dört Kişi Yaralandı", *Akşam*, 9 Nisan 1977, s. 1.

na saldırıldı,⁵⁵ seçim kampanyası için Niksar'a giden Bülent Ecevit'in otobüsü kurşunlandı.⁵⁶ Adalet Partisi'nin Erzincan'daki binası taşlandı.⁵⁷

Sokak olayları, 1977 yılının Mayıs ayına kadar menfi olarak devam ederken bir gün içinde kitlesel imha hareketine dönüştü. Artık sokak olaylarında silahlı, sopalı kavgalar yerine bombalı eylemler ve toplumun her kesimini hedef alan terörist faaliyetler göze batmaya başladı. Bunun en dehşet vericisi 1 Mayıs 1977 yılında Taksim'de İşçi Bayramı sırasında yaşandı. Bayramı kutlamak amacıyla toplanan kalabalığın üzerine ateş açıldı ve 34 kişi öldü.⁵⁸

1 Mayıs katliamı Türkiye'deki terörizmi kökten değiştirdi. Bu olay, 5 Haziran 1977 seçimlerinden önce gerçekleştirilerek Ecevit'e gönderilen bir mesaj algısı yarattı. Böylece Türkiye'nin sadece taraf olan gençleri değil, apolitik kişilerle siyasetçiler de namlunun ucuna geldiler. Terörizmin temel prensibi olan korku, 1 Mayıs ile beraber bütün yurdu sardı.

Öğrencilerin ardından siyasilerin de hedef olmaya başlaması gecikmedi. 27 Mayıs 1977'de AP'li Nurullah Necimoğlu, Ahmet Türk taraftarlarınca öldürüldü.⁵⁹

Siyasilerin öldürülmesi ve kitlesel ölümler seçimin yapılmasını engellemedi ve 5 Haziran 1977'deki genel seçimlerden CHP birinci parti olarak çıktı.⁶⁰ Fakat Bülent Ecevit'in kurduğu hükümet güvenoyu alamayınca 19 Temmuz'da Süleyman Demirel'in başbakanlığında İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti kuruldu.⁶¹

İkinci MCH'nin yeni iktidarında banka soygunları ve liselerdeki anarşi git-tikçe arttı ve sadece 1977 yılında cezaevlerine on sekiz yaş altında 1052 sağcı, 778 solcu girdi.⁶²

İkinci MCH'nin başarısız dönemi, 1977'nin sonuna dek sürdü ve Ocak ayında hükümetten düşen Süleyman Demirel yerine Bülent Ecevit yeni kabineyi oluşturdu.⁶³ Lakin 1978 yılındaki anarşi ve şiddet diğer yıllara göre yükselişe geçti. Ülkedeki toplu katliamlarda artış oldu. Yeni yılın ilk iki ayında yurt genelinde üç yüz on dokuz patlama meydana geldi.⁶⁴ Ülkücü öğrencilere karşı üniversitelerdeki sol tedhiş arttı ve özellikle İTÜ'de okuyan öğrencilerin polis nezaretinde derslere girme teşebbüsleri sonuçsuz kaldı.⁶⁵ Çıkan olaylarda sağcı öğrenciler darp edildiler. Tren yolları sabote edilmeye başlandı ve terörizm iki taraf arasında şiddetlendi. 16 Mart 1978'de İstanbul Üniversite-

⁵⁵ "Antalya MHP İl Binası Kurşunlandı ve Siirt'te Bir Öğrenci Ağır Yaralandı", *Akşam*, 21 Nisan 1977, s. 1.

⁵⁶ "Ecevit'in Seçim Otobüsü Niksar'da Kurşunlandı", *Hürriyet*, 27 Nisan 1977, s. 1.

⁵⁷ "Erzincan'da da Taş Kavgası", *Hürriyet*, 29 Nisan 1977, s. 1.

⁵⁸ "Mayıs Katliamı: 34 Ölü", *Hürriyet*, 2 Mayıs 1977, s. 1.

⁵⁹ "Mardin AP Adayı Öldürüldü", *Hürriyet*, 28 Mayıs 1977, s. 1.

⁶⁰ "CHP İktidar Oldu", *Hürriyet*, 6 Haziran 1977, s. 1.

⁶¹ "Milliyetçi Cephe Yeniden Kuruldu", *Hürriyet*, 20 Temmuz 1977, s. 1.

⁶² Sterling, *a.g.e.*, s. 298.

⁶³ "Ecevit'in Yeni Kabinesi", *Hürriyet*, 6 Ocak 1978, s. 1.

⁶⁴ "İki Ayın Kanlı Hesabı", *Tercüman*, 1 Mart 1978, s. 1.

⁶⁵ "İstanbul'da Yedi Yere Patlayıcı Madde Atıldı", *Tercüman*, 7 Mart 1978, s. 1.

si'nin önünde sol görüşlü öğrencilerin üzerine bomba atıldı.⁶⁶ Bu olayın ardından solcu militan eğilimli öğrenciler, İstanbul Üniversitesi'ni yirmi üç saat boyunca işgal ettiler.⁶⁷ Bunu izleyen süreçte, Ümraniye'de ülkücü işçilerin kaldığı evde bir katliam düzenlendi ve beş kişi öldü.⁶⁸ Bu vakadan sonra da anarşik olayları soruşturan Savcı Doğan Öz, ülkücü İbrahim Çiftçi tarafından evinin önünde öldürüldü.⁶⁹ Bu büyük bir terörist vakaydı. Bu sefer hedef sıradan bir öğrenci değil, yetkili bir savcıydı.

Sokaklarda cereyan eden olayların siyasileri etkilemesi kaçınılmazdı. Özellikle solcu hükümetin başta olduğu 1978 senesinde ülkücülere yönelen saldırıları protesto etmek isteyen Alparslan Türkeş, büyük bir yürüyüş başlattı.⁷⁰ Burada gösterilen şiddet dışı protesto o günün Türkiye'si için önemli bir adım teşkil etse bile tedhiş, siyaset için bir araç olarak kullanılmaya devam etti. 11 Temmuz 1978'de Hacettepe'de sağ terör olaylarını araştıran komitenin içerisinde bulunan Doçent Bedrettin Cömert arabasının içinde kurşunlanarak öldürüldü.⁷¹ Bu olay, terörün aydın kesimi de hedeflediğini gösterdi. Artık ulaşılması gereken amaç doğrultusunda herkes hedef oluyordu ve terör kesin niteliğine kavuşuyordu.

Sol cenaha yakın olan Bedrettin Cömert'in öldürülmesine komünist kesim çok sert bir cevap verdi ve İstanbul'da Ülkü-Bir Başkanı öğretmen Hilmi Sakarya, pusuya düşürülüp öldürüldü.⁷² Akabinde MHP İstanbul İl Başkanı Recep Haşatlı da oğluyla birlikte katledildi.⁷³

Terör, son büyük cinayetlerle birlikte önü alınmaz bir hal aldı. Ankara'da aynı evde kalan yedi öğrencinin de öldürülmesi ile beraber⁷⁴ iki grup arasında karşılıklı bir kan davası başladı. Bu durumda Türkiye, doğrudan sistemi hedef alan terörizmden karşılıklı şiddet politikasına evirildi.

1978 yılı, aynı zamanda toplu katliamların gerçekleştiği bir sene oldu. İlk olarak 18 Nisan'da Malatya'da Alevi yurttaşlara karşı kitlesel imha hareketleri gerçekleşmeye başladı.⁷⁵ Aynı yılın Eylül'ünde Sivas'ta ve Ekim'inde Bingöl'de mezhep kavgaları yaşandı. Bu olayların akabinde Kahramanmaraş'ta 22 Aralık günü başlayan Alevi-Sünni odaklı çatışmalar yeni yılın başına kadar devam etti ve toplamda 101 kişi öldü. Kent terörünün o zamana kadar ki en sert sonucu olan Maraş Olayları'nın "Bozkurtlar"ın hedef göstermesiyle gerçekleştiği iddia edildi.

⁶⁶ "Katliam: Öğrenciler Bombalandı", *Hürriyet*, 17 Mart 1978, s. 1.

⁶⁷ "İstanbul Tedirgin Bir Gün Daha Yaşadı", *Tercüman*, 18 Mart 1978, s. 1.

⁶⁸ "5 İşçi İşkence İle Öldürüldü", *Tercüman*, 19 Mart 1978, s. 1.

⁶⁹ "Ankara'da Bir Savcı Öldürüldü", *Hürriyet*, 25 Mart 1978, s. 1.

⁷⁰ "Büyük Yürüyüşte Türkeş Pankart Taşdı", *Hürriyet*, 16 Nisan 1978, s. 1.

⁷¹ "Toplantıya Gidiyordu", *Hürriyet*, 12 Temmuz 1978, s. 1.

⁷² "Şimdi de Ülkü-Bir Başkanı Öldürüldü", *Hürriyet*, 28 Eylül 1978, s. 1.

⁷³ "MHP İl Başkanı Öldürüldü", *Hürriyet*, 5 Ekim 1978, s. 1.

⁷⁴ "Vahşet: Ankara'da Yedi Kişi Birden Kurşuna Dizildi", *Hürriyet*, 10 Ekim 1978, s. 1.

⁷⁵ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Çev. Ahmet Fethi, Hil Yayın, İstanbul 1992, s. 450.

Ecevit'in yönetimindeki hükümet zamanında on bir ay içerisindeki ölü sayısı 250'den 943'e çıktı⁷⁶ ve bütün ülkeyi büyük bir anarşi sardı. 1979 yılına girildiği vakit ise terörün boyutu yine değişti ve bütün ülkeyi ilgilendiren cinayetler işlenmeye başlandı. 1 Şubat 1979'da Abdi İpekçi öldürüldü.⁷⁷ Bu cinayetten beş gün sonra da 12 Mart döneminin İstanbul Siyasi Şube Müdürleri'nden İlgaz Aykutlu "*Devrimciler*" tarafından öldürüldü.⁷⁸

Abdi İpekçi cinayeti ile beraber değişen terör algısı, 12 Eylül müdahalesine kadar varlığını korudu. Şiddetin niteliği değişmişti ve artık solcu veya sağcı değil, tanınmış kişiler de öldürülüyordu. Bu, siyasal şiddeti Türkiye'de tam olarak tanımlayan bir rota değişikliği idi. İlerleyen süreçte CHP ve MHP'nin genel merkezleri de bombalandı.⁷⁹ Özellikle MHP Genel Merkezi'ni bombalayanların polis olması,⁸⁰ terörizm ve hizbin devlet kurumlarında da yuvalandığını gösterdi. Bu durum 12 Eylül öncesinde yaygın bir olaydı. Polis, Pol-Der ve Pol-Bir olarak ikiye bölünmüştü.⁸¹ Bu ayırım, söz konusu yapıların şehirlerde dernek açmalarıyla⁸² bütünüyle belirgin hale geldi.

Terörün giderek bütün ülkeyi sarması sonucunda üst yönetim mercileri hedef olmaya devam etti. 28 Eylül 1979'da Adana Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul, "*Bozkurtlar*" tarafından otomobilinde yaylım ateşine tutularak öldürüldü.⁸³ Ülkücülerin, polisi hedef alan ilk yaptırımları bu değildi. 1978 senesinde de emniyet güçleri ile "*Bozkurtlar*" arasında olaylar yaşanmıştı.⁸⁴ Bu vukuatlardan anlaşıldığı üzere siyasal şiddet uygulayan gruplar devlet görevlisi ayırımı yapmadan tedhişlerini uygulamışlardı.

Siyasal şiddetin had safhada olduğu Bülent Ecevit iktidarından sonra 12 Ekim 1979 tarihinde Fahri Korutürk tarafından görevlendirilen Süleyman Demirel yeni hükümeti kurdu.⁸⁵ Fakat Demirel'in kabinesi daha onaylanmadan yeni cinayetler işlenmeye başlandı. Komünizmle Mücadele Derneği başkanlarından yazar İlhan Darendelioğlu pusuya düşürülüp öldürüldü. Akabinde Prof. Ümit Doğanay da aynı akıbete uğradı.⁸⁶ 7 Aralık 1979'da da yine bir öğretim görevlisi olan Prof. Cavit Orhan Tütengil katledildi.⁸⁷ Bunları izleyen süreçte Demirel zamanında anarşi ve terör hızla arttı ve öğrencilerin mesken edindikleri yerler vurulmaya başlandı. Özellikle Beşiktaş'ta bir kafeye koyulan bombanın patlaması sonucu beş kişi öldü.⁸⁸

⁷⁶ "943 Ölü", *Hergün*, 1 Aralık 1978, s. 1.

⁷⁷ "Abdi İpekçi Öldürüldü", *Milliyet*, 2 Şubat 1979, s. 1.

⁷⁸ Hakkı Öznur, *Ülkücü Hareket CKMP'den MHP'ye*, Cilt: 1, Alternatif Yayınları, Ankara 1999, s. 526.

⁷⁹ "MHP Genel Merkezine Bomba Atıldı: 2 Ölü", *Hürriyet*, 1 Temmuz 1979, s. 1.

⁸⁰ "MHP'yi Bombalayanlar Polis Çıktı", *Hürriyet*, 9 Şubat 1979, s. 1.

⁸¹ Nevzat Bölügiray, *Anarşi ve Terör Nasıl Önlenir?*, Tekin Kitabevi, İstanbul 1996, s. 47.

⁸² "Pol-Der On Dördüncü Şubesini Bursa'da Açtı", *Tercüman*, 8 Mart 1978, s. 1.

⁸³ "Adana'da Emniyet Müdürü de Öldürüldü", *Hürriyet*, 29 Eylül 1979, s. 1.

⁸⁴ "Ankara'da Polise Saldıran 494 Komando Gözaltına Alındı", *Cumhuriyet*, 16 Haziran 1978, s. 5.

⁸⁵ "AP Hükümeti Açıkladı", *Hürriyet*, 13 Ekim 1979, s. 1.

⁸⁶ "Prof. Doğanay Öldürüldü", *Hürriyet*, 21 Kasım 1979, s. 1.

⁸⁷ "Prof. Tütengil de Katledildi", *Hürriyet*, 8 Aralık 1979, s. 1.

⁸⁸ "Beşiktaş'ta Kahve Bombalandı: 5 Ölü, 19 Yaralı", *Hürriyet*, 16 Aralık 1979, s. 1.

Süleyman Demirel'in hükümeti zamanında artan terör olaylarının akabinde, Türk Silahlı Kuvvetleri yeni bir muhtıra verdi.⁸⁹ Fahri Korutürk ile görüşen Kenan Evren'in verdiği uyarı mektubu, ordunun yönetime müdahale etmeyeceğini kesin bir dille söylemesine rağmen siyasi mecrada bir şaşkınlık yarattı. Fakat Türk Ordusu'nun buradaki amacı ülkedeki anarşiye karşı önlem alınmasını talep etmekten öteye gitmemekteydi.

TSK'nın uyarı mektubu, ülkedeki terörü önlemediği gibi arttırdı. Türk Ticaret Bankası Rızapaşa Şubesi'ni soyan solcu militanların nöbetçi iki askeri öldürmesi Silahlı Kuvvetler için askeri müdahaleyi tetikleyen bir unsura dönüştü. Öğrenci olayları ile başlayan terörün il yöneticilerine yönelmesi, ardından tanınmış şahsiyetleri hedef alması ve sonunda da askerleri vurmaya başlaması anarşinin boyutlarını gözler önüne sermeye başladı. Bunun ardından Mecidiyeköy'deki Yeni Çarşı Pasajı'na terör saldırısı yapılması ve dört kişinin ölmesi⁹⁰ sivil vatandaşları tedhişin içine tekrar çekmeye başladı.

Anarşi arttıkça askeri müdahale olasılığı daha sık duyulur oldu. Fakat terörün yöntemi gittikçe değişti ve kitlelerin kanaat önderleri ve saygın siyasetçilerine suikastlar düzenlendi. 27 Mayıs 1980'de MHP'li eski Gümrük ve Tekel Bakanı Gün Sazak öldürüldü.⁹¹ 1968'den beri süren tedhiş, ilk defa bu kadar yüksek mevkide bulunan bir yöneticiyi hedef aldı ve doğal olarak getirisi de büyük oldu. MHP'liler sine-i millete dönme kararı aldılar. Sağ terör olayları artışa geçti. Özellikle Çorum'da kurtarılmış bölge ilan yapıldı ve çıkan olaylara askerler müdahalede bulundu.

Gün Sazak'ın öldürülmesini Ali Rıza Altınok ve ailesinin yok edilmesi takip etti. 25 Haziran 1980'de MHP Gaziosmanpaşa İlçe Başkanı Ali Rıza Altınok, eşi ve kızıyla beraber evinde öldürüldü.⁹² Bunun ardından asker müdahalesine rağmen durulmayan Çorum'da yeni kitlesel katliamlar meydana gelmeye başladı ve bir gecede beş kişi öldürüldü, otuz kişi yaralandı.⁹³ Maraş olayları gibi mezhepsel nitelik taşıyan Çorum olaylarında bir hafta içerisinde ölü sayısı on beşe çıktı. Çorum'daki olaylar, kitlenin bireysel terörden kurtulup harekete geçerek uyguladığı terörizmdi. Bu türdeki tedhişler grup menfaati taşıyıp ve siyasi olmaktan uzaktır.⁹⁴ Böylece bölge halkı herhangi bir oluşumun içerisinde bulunmadan harekete geçer.

Çorum olaylarının ardından büyük kentlerde anarşi birden bire hızlı bir yükselişe geçti. Karaköy'de silahlı gruplar yolu keserek iş merkezlerine saldırılar düzenlediler. Banka soygunları arttı, duvar yazıları çoğaldı.

1980 yılından itibaren, özellikle gecekondu alanlarında kurtarılmış bölgeler ilan edilmeye başlandı. Karşıt grupların egemenlik mücadelesi verdiği il, ilçe ve köyler, her iki gruptan birinin hakimiyeti altında kaldı ve böylece ülke

⁸⁹ "Ordu Uyarı Mektubu Verdi", *Hürriyet*, 2 Ocak 1980, s. 1.

⁹⁰ "Mecidiyeköy'de Pasaj Tarandı: 4 Ölü Var", *Hürriyet*, 11 Mart 1980, s. 1.

⁹¹ "MHP Başkan Yardımcısı Öldürüldü", *Cumhuriyet*, 28 Mayıs 1980, s. 1.

⁹² "Bir CHP'den Bir MHP'den", *Hürriyet*, 26 Haziran 1980, s. 1.

⁹³ "Çorum Ateşe Verildi", *Hürriyet*, 5 Temmuz 1980, s. 1.

⁹⁴ Mehmet Başaran, *Kitle Hareketleri Terör ve Terörizm*, Bizim Kitaplar, İstanbul 2017, s. 46.

içerisinde önü kesilemeyen sözde özerk şehirler oluşmaya başladı. Bu şehirlerden biri de Fatsa'ydı.

Fatsa Belediye Başkanı Fikri Sönmez'in zaman içerisinde şehirde kurduğu komün yönetim biçimi, Çorum olayları ile birlikte gündeme geldi. Burada devlet otoritesi fiilen reddedildi ve Halk Komiteleri kuruldu. Sovyet Rejimi'nin Türkiye'de uygulanabilirliğinin test edildiği Fatsa'ya, Nokta Operasyonu düzenlendi ve başta Fikri Sönmez olmak üzere Halk Komitesi üyeleri gözaltına alınarak ilçede düzen sağlandı.

Fatsa olayının ardından Türkiye'yi yapısal olarak tetikleyecek ikinci bir cinayet daha işlendi ve eski partilerüstü Başbakan Nihat Erim 19 Temmuz 1980'de öldürüldü. Hemen ardından 22 Temmuz 1980'de Maden-İş Genel Başkanı Kemal Türkler katledildi.⁹⁵

Gün Sazak, Nihat Erim ve Kemal Türkler cinayetleri, 12 Eylül Darbesi'ni tetikleyen en önemli unsurlardı. Bunun yanı sıra Çorum'da gerçekleşen kitle imhalarının, Fatsa'da vukuu bulan özerk yönetimin ve ülkeyi saran anarşinin, memleket dahilinde bir tıkanmaya sebep olduğu açıktı. Demirel'in son iktidarında 1500'den fazla kişi yaşamını yitirmişti ve toplu katliamların sayısı artmıştı.

Siyasal şiddet dışında ülkenin farklı sorunları da mevcuttu. Öncelikle büyük bir ekonomik kriz vardı ve zam oranları yüksekti. Toplumsal olarak işsizlik ve gelecek kaygısı bütün genç nüfusu etkilemekteydi. Politik olarak da 1973 yılından beri ülkede istikrarsızlıklar sürüyordu. Hükümetlerin sürekli değişimleri ve seçim olmadan görevlerinden düşürülmeleri beraberinde bunalımları getiriyordu. 6 Nisan 1980'de görev süresi dolan Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün yerine kimse geçememişti ve makam boştu.

Bütün bu aksiliklerin ve durdurulamayan terörün sonucunda Kenan Evren, 17 Haziran 1980'de Bayrak Harekati'ni başlattı.⁹⁶ Bu doğrultuda 11 Temmuz'da hükümete el konulacaktı. Fakat Bülent Ecevit'in hükümete karşı verdiği önerge harekatin ertelenmesine sebep oldu. Ordu, Ecevit'in yanında görünmek istemiyordu.

Süleyman Demirel, Necmettin Erbakan'ın desteği ile önergeden kurtuldu, fakat Milli Selametçilerin Konya'da düzenledikleri Kudüs'ü Kurtarma Mitingi sırasında laik devlete hakaretlerde bulunmaları Yüksek Komuta Kademesi'ni tetikledi. 10 Eylül'de Maliye Bakanı İsmet Sezgin hakkında açılması beklenen soruşturma için yeterli milletvekili de toplanamayınca 12 Eylül 1980'de ordu, yönetime el koydu.

12 Eylül 1980 saat 04.30'da gerçekleştirilen askeri darbe aynı gün 13.00'da halka duyuruldu. Silahlı kuvvetlerin dört kuvvet komutanı Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in başkanlığında Milli Güvenlik Konseyi'ni (MGK) kurdular. Bu cunta, Kasım 1983 seçimlerine kadar ülkeyi yönetti. Siyasi parti liderleri tutuklandılar. Ülkede sıkıyönetim ilan edildi. 21 Eylül'de yürütme yetkisi MGK'da olacak şekilde Bülent Ulusu Hükümeti kuruldu.

⁹⁵ "Bu Sefer de Bir Sendika Lideri Öldürüldü", *Hürriyet*, 23 Temmuz 1980, s. 1.

⁹⁶ Ahmad, *a.g.e.*, s. 212.

Darbeden sonraki ilk altı haftada 12 bin kişi tutuklandı. 1980 sonunda bu rakam otuz binin üzerine çıktı. Bir yıl sonra ise toplamda 122 bin kişi tutuklandı. Ülkedeki terörist saldırılar yüzde doksan oranında azaldı. Terör ve anarşi suçundan dolayı elli kişi idam edildi, binlerce kişi işkence gördü.

Sonuç

Türkiye’de 1968-1980 arası, terörizmin had safhada olduğu bir dönemdir. Siyasal şiddetin artış gösterdiği bu yıllarda terörün aldığı can beş binin üzerindedir.

Hem sağcıların, hem de solcuların kullandıkları metotlar tipik bir terörizm örneğidir. Mitingler ve grevler ile başlayan siyaset rüzgârının protestolara dönüşmesi ve akabinde fiziki şiddetin başlaması, siyasal baskının gittikçe artacağına sinyallerini vermekteydi. Öyle ki darp üzerinden gelişen Türkiye’de terörizm, solun karşısına çıkan ve “Devrimciler”in tedhişine yine aynı sertlikle karşılık veren “Bozkurtlar”ın tutumuyla yükseldi. 12 Mart Muhtırası ve akabinde ise artık keskinleşen kutupların birbirlerine karşı yıldırı hareketleri düzenlemesi, terörizmin Türkiye örneğini oluşturdu.

Sol cemahtaki, devrimin ajitasyonla değil, silahlı propaganda ile gerçekleştirileceği algısı, şüphesiz ülke içerisindeki anarşiyi körükledi. 1976 senesine gelindiği vakit ise artık safların belirginleşmesi, terörün bütün yurttan yayılmasına sebep oldu.

Terörizmin temelinde yatan korku, yıldırma, tehdit ve şiddet, Türkiye’de sağ ve sol gruplar tarafından 12 Eylül’e kadar sürekli kullanıldı. En önemlisi ise politik şiddetin tüm unsurlarının Türkiye’de görülmesidir. Öğrenci yurtlarının karşı gruplar tarafından basılması, meskenlerin bombalanması ve sokak ortasında insanların kurşunlanması, bu eylemlerin de süreklilik arz etmesi, terörizmin Türk toplumuna işlediğini göstermektedir.

Geçen süre zarfında şiddetin artması ve daha ölümcül yöntemlerin kullanılması 12 Eylül’ü beraberinde getirdi. Terör, uygulandığı herhangi bir ülkede kitlelerin tamamını tehdit eder. Türkiye’de de özellikle 1 Mayıs 1977 senesinden itibaren sadece karşı gruplar değil, bütün yurttaşlar terörün odak noktası haline geldi.

Sağ ve sol grupların uyguladığı terörün artışı dikkat çekicidir. 1976 yılından itibaren ikiye ve hatta üçe katlanarak artan kurban sayısı, 1980’nin Eylül ayında iki binin üzerine çıktı. Aynı şekilde öğrencilerin şiddetinin politikacılar, polisler, askerlere ve sivil halka bulaşması sonucunda dört yıl içerisinde ülkeye müthiş bir terörizm hakim oldu ve kent gerillası metodu günlük hayatın bir parçası haline geldi.

Terörün uygulanış amacı, mevcut hükümeti şiddet yoluyla saptırmaktır. Bu amaçla Türkiye’de sağ ve sol olarak ikiye ayrılan grupların uyguladıkları tedhişler dönem içerisinde ülkeyi yöneten hükümetleri devirecek güce ulaşmıştır. 1977 yılında alınan erken seçim kararında ülkedeki anarşinin rolü büyüktür. Aynı şekilde 1978 senesinin başında İMCH’nin de hükümetten düşürülmesinin en büyük sebebi ülke içerisindeki anarşinin durdurulamamasıdır.

Terörizmin işleyiş kurallarından bir tanesi, Makyavelizm'i kendisine şiar edinmesidir. 68 Kuşağı da bu düsturda hareket etmiştir. İdeallerin gerçekleşmesi amacıyla şiddetin her türlüşü kullanılmıştır.

1978 yılından sonra terör metotlarının uygulanışındaki değışiklikler, Türkiye içerisinde farklı durumların çıkmasına sebebiyet verdi. Terörün birinci önceliğı olan korku salmak bu yılda bütün ülkeyi etkisi altına aldı. Kutupların tam olarak netleşmesiyle beraber tedhişin hedefinin genişlemesi ve kuratılmış bölgelerin varlığının çoğalması, tarafsız halkı da çatışmanın içerisine çekmiştir. Böylece terörizmin diğeri bir şiarı olan ses getirici eylem yapmak da gerçekleşmeye başlamıştır.

1979 yılında vuku bulan siyasi cinayetler ise, toplumun her kesimi tarafından sevilen ve bilinen şahsiyetlerin hedef alınmasıyla gerçekleşmiştir. Böylece terör, 12 Eylül 1980'e kadar yapısı gereğı artarak devam etmiştir. Türkiye, dünyada eşine az rastlanan bir terörizm ile karşı karşıya kalmıştır.

12 Eylül 1980 askeri müdahalesine giden süreçte ülkenin dinamik genç nüfusu ideoloji kavgalarının arasında günden güne eridi. Terörün şiddeti, askeri darbenin ardından yüzde doksan oranında azaldı, fakat kesin olarak durmadı. Dev-Genç ve Ülkü Ocakları gibi siyasi şiddetin odak noktası haline gelen gençlik yapılanmaları ve siyasi partiler kapatıldı. Üniversiteler, 1987 yılına kadar olaysız bir şekilde öğretime devam etti.

Askeri darbenin önde gelen komutanları, daha sonra 68 Kuşağı'nın oluşturduğu sol örgütlerin siyasi şiddetine maruz kaldılar. 1990-1993 arasında ülkede, bu sefer doğrudan kolluk kuvvetlerine karşı terör olayları yapılmaya başlandı. Fakat bu da, sıkı bir denetimle sonlandırıldı.

Kaynaklar

Sürelî Yayınlar

Akşam, Cumhuriyet, Hergün, Hürriyet, Milliyet, Tercüman.

Makale ve Kitaplar

AHMAD, Feroz: *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çev. Yavuz Alogan, Kaynak Yayınları, İstanbul 2015.

AHMAD, Feroz: *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Çev. Ahmet Fethi, Hil Yayın, İstanbul 1992.

ALTUĞ, Yılmaz: *Terörün Anatomisi*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1995.

BAŞARAN, Mehmet: *Kitle Hareketleri Terör ve Terörizm*, Bizim Kitaplar, İstanbul 2017.

BOZKURT, Celil: "1968 Olayları'nın Türk Siyasetine Etkisi: Milliyetçi Hareketin Komando Kampları", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 117, Sayı: 231, İstanbul 2017.

BÖLÜĞİRAY, Nevzat: *Anarşi ve Terör Nasıl Önlenir?*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1996.

CRİSS, Bilge: *İşgal Altında İstanbul*, Çev. Ahmet Kaçmaz, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

- ÇİTLİOĞLU, Ercan: *Gri Tehdit Terörizm*, Destek Yayınları Araştırma Dizisi, Ankara 2008.
- DEMİREL, Emin: *Terör*, GHMD Yayınları, İstanbul 1999.
- ERGİL, Doğu: *Türkiye’de Terör ve Şiddet*, Turhan Kitabevi, Ankara 1980.
- ERGÜN, Oğuzhan: “Stratejik Bir Tercih Olarak Terörizm Terör Paralaksı”, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, 2018.
- ERSAN, Vehbi: *1970’lerde Türkiye Solu*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.
- ERTEM, Barış: “12 Mart 1971 Askeri Müdahalesi Sonrası Ara Rejim ve Türkiye Siyasetine Etkileri (1971-1974)”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 14, Ankara 2018.
- HAZIR, Hayati: *Siyasal Şiddet ve Terörizm*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2001.
- KONGAR, Emre: *21. Yüzyılda Türkiye*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2016.
- MUMCU, Uğur: *Silah Kaçakçılığı ve Terör*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1993.
- ÖZNUR, Hakkı: *Ülkücü Hareket CKMP’den MHP’ye*, Cilt: 1, Ankara 1999.
- PAMUKOĞLU, Osman: *Kızıl Gömlekliler*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2018.
- STERLİNG, Claire: *Uluslararası Terörizmin Perde Arkası Terör Ağı*, Çev. Oya Alpar, Yüce Yayınları, İstanbul 1981.
- TOPHOVEN, Rolf: *Şiddet Yoluyla Politika*, Çev. Eşref Bengi Özbilen, TDAV Yayınları, İstanbul 1993.
- TURHAN, Talat: *Özel Savaş Terör ve Kontrgerilla*, Tüm Zamanlar Yayıncılık, İstanbul 1995.
- TÜRKDOĞAN, Orhan: *Siyasal Şiddet ve Türkiye Gerçeği*, Mayaş Yayınları, Ankara 1985.
- YAYLA, Atilla: “Terör ve Terörizm Kavramlarına Genel Bakış”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 45, Sayı: 1, Ankara 1990.
- ZÜRCHER, Erik Jan: *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.